

Het belang van herkomstlanden voor scholen en onderwijssucces van migrantenkinderen

2015/8

09 | 12 | 2015

MENSEN

WELVAART

BESCHERMING

1. Het herkomstland van migranten is veel belangrijker dan enig ander migrantenkenmerk voor succes in bestemmingsland

		<i>Testresultaten</i>								
<i>Onafhankelijke variabelen</i>		Arbeidsmarkt		Taal	Discriminatie	Stemmen	Burgerschap	Onderwijsprestaties		
Maatschappelijke kenmerken	Immigratiebeleid		Fleischmann & Dronkers (2010)		André, Dronkers & Fleischmann (2009)	André, Dronkers & Need (2014)	Dronkers & Vink (2012)	Levels, Dronkers & Kraaykamp (2008)	Dronkers & Heus (2013)	
	Algemene maatschappelijke kenmerken	Tubergen, Maas & Flap (2004)		Tubergen & Kalmijn (2005)			Vink, Prokic & Dronkers (2013)		Dronkers & Kornder (2014)	
Kenmerken van het onderwijssysteem								Dronkers, Levels & de Heus (2013)	Dronkers, van der Velden & Dunne (2012)	

JAAP DRONKERS
Professor Universiteit Maastricht

De geciteerde studies baseren zich op data uit Europese databanken zoals PISA (*Programme for International Student Assessment*) en ESS (*European Social Survey*). De geciteerde studies leggen in vergelijking met andere studies over immigratie de nadruk op cross-nationale gegevens, en de impact van macrokenmerken, meer bepaald de impact het herkomstland ('*origin effect*'), het bestemmings-, migratie-, of gastland ('*destination effect*') en de relatie tussen de twee ('*community effect*'). Er moet echter steeds voor ogen worden gehouden dat individuele kenmerken of microkenmerken een grote rol spelen. Die kenmerken worden in dit onderzoek echter niet of nauwelijks besproken.

Arbeidsmarkt

**Tubergen, Maas en Flap, 2004*

http://www.frankvantubergen.nl/home/index.php/component/publications/frankvantubergen.nl/home/index.php?option=com_publications&view=new_themes&f=/upload/3593035.pdf

In dit artikel werd aangetoond dat de economische status van immigranten zowel beïnvloed wordt door het herkomstland, als door het migratieland, evenals door de relaties tussen die twee landen. Factoren zoals politieke onderdrukking en relatieve inkomensongelijkheid in het herkomstland, evenals de geografische afstand tussen herkomstland en migratieland, zijn van invloed op de positie van de migrant op de arbeidsmarkt van het migratieland. Andere aspecten spelen evenzeer een rol, zoals religieuze origine, de aanwezigheid van linkse partijen in de regering, of de grootte van de immigrantengemeenschap in het migratieland. Het zijn dus niet alleen individuele kenmerken van de migrant die bepalend zijn voor zijn positie op de arbeidsmarkt, maar ook 'macro-verschillen'. Een overzicht van de bevindingen:

Het onderzoek stelt vast dat immigranten uit landen met politieke onderdrukkingsregimes minder vaak participeren op de arbeidsmarkt, en minder vaak werk vinden wanneer ze wel willen participeren. Daarnaast blijkt dat wanneer immigranten uit herkomstlanden met een ongelijke inkomensverdeling migreren naar een land met een meer gelijke inkomensverdeling, zij vaker niet actief zijn op de arbeidsmarkt en vaker werkloos zijn. Ook de afstand tussen herkomstland en immigratieland is van invloed: hoe groter de afstand, hoe meer kans dat zowel de vrouwelijke als de mannelijke immigranten werk vinden.

Er werd vastgesteld dat in landen met een sterke aanwezigheid van linkse partijen in de regering, immigranten actiever zijn op de arbeidsmarkt, en ook vaker werk hebben. Immigranten uit dominant christelijke herkomstlanden hebben daarbij een significant

voordeel in vergelijking met immigranten uit niet-christelijke landen, in al de in het onderzoek betrokken (dominant christelijke) migratielanden.

De arbeidsmarktpositie van de vrouw wordt meegenomen vanuit het herkomstland naar het migratieland: uitsluiting uit de arbeidsmarkt in het herkomstland, heeft een grote invloed op de positie in het migratieland.

De relatieve grootte van de immigrantengroep in een migratieland, toont een positieve correlatie met de arbeidsmarktparticipatie. Dit in tegenstelling tot de 'ethnic threat' hypothese, die juist een negatieve correlatie zou voorspellen.

Immigranten uit landen met hogere niveaus van onderwijs hebben betere kansen op werkgelegenheid in het migratieland.

In tegenstelling tot de verwachtingen bij dit onderzoek, werd de hypothese van Borjas (1988), niet bevestigd. Die hypothese stelt dat in landen met een strikt immigratiebeleid, zoals Australië en Canada, er een meer voordelige selectie van migranten plaatsvindt. In die landen werkt men met een 'toegangstest' en een puntensysteem bij nieuwe immigranten, waarbij hen scores worden toegekend voor talenkennis, werkervaring, opleiding, etc. De idee is dat immigranten die slagen voor deze testen, getalenteerder zijn dan deze die falen in de test. De veronderstelling hier is dus dat Europa, dat geen dergelijk puntensysteem kent, op dit vlak een minder voordelige selectie van migranten zou kennen.

**Fleischmann en Dronkers, 2010*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/Work2010.pdf>

In het algemeen zijn er hogere werkloosheidscijfers onder immigranten dan onder autochtonen, en dit heeft een impact op hun inkomen, hun sociale integratie en hun mogelijkheid tot opwaartse sociale mobiliteit. Deze studie onderzocht welke macro-kenmerken van herkomst- en bestemmingslanden een impact hebben op de werkloosheidsgraad van immigranten. De belangrijkste impact op werkloosheid blijven evenwel de individuele kenmerken van een immigrant.

Dit onderzoek geeft aan dat landen met een hoge werkloosheidsgraad voor autochtonen, ook een hogere werkloosheid voor immigranten kennen.

De werkloosheidsgraad van immigranten is lager in landen met een groter job-segment voor laagopgeleiden, in landen met hogere immigratiecijfers en in landen met een hoger

BNP per capita.

Het integratiebeleid en het type welvaartsstaatregime heeft geen invloed op het werkloosheidsrisico van immigranten.

Deze vaststellingen moeten in een breder kader gezien worden: immigranten slagen er beter in om werkloosheid te vermijden in de migratielanden die het economisch goed doen en die vele andere immigranten aantrekken, waarbij die laatsten op hun beurt de arbeidsmarktintegratie van nieuwkomers faciliteren. Echter, het gaat meestal om jobs in de lagere segmenten van de arbeidsmarkt.

Of immigranten al dan niet staatsburger zijn van een land, speelt geen rol volgens dit onderzoek. Dit is een belangrijke vaststelling, omdat vaak geargumenteed wordt dat een soepelere naturalisatiewetgeving de integratie van immigranten zou bevorderen.

Immigranten uit herkomstlanden die politiek stabiel zijn en politieke vrijheid kennen, en uit herkomstlanden die meer ontwikkeld en welvarend zijn, zijn minder vaak werkloos. Immigranten uit politiek instabiele landen komen vaak toe in het migratieland als vluchteling.

Immigranten uit islamitische herkomstlanden kennen een hogere werkloosheid, terwijl immigranten uit West-Europese landen een kleinere kans op werkloosheid kennen in het migratieland. De hoge werkloosheidsgraad van immigranten uit islamitische herkomstlanden kan mogelijk verklaard worden door de discriminatie op de arbeidsmarkt in alle 13 EU-landen van dit onderzoek, en door de 'negatieve selectie' van gastarbeiders. Met 'negatieve selectie' wordt bedoeld: het feit dat deze immigranten afkomstig zijn uit de armste en meest onderontwikkelde regio's van hun herkomstlanden, en oorspronkelijk uitgenodigd werden als gastarbeider op 'tijdelijke basis' in de migratielanden.

Het niet spreken van de taal van het migratieland in de thuisomgeving, heeft geen correlatie met de werkloosheidscijfers van immigranten, maar hierbij moet benadrukt worden dat het taalgebruik thuis, geen informatie geeft over de mate waarin de taal van het migratieland vlot gesproken wordt.

Zonen uit gemengde huwelijken tussen een immigrant en een in het migratieland geboren ouder, zijn vaker werkloos dan zonen van twee immigrantenouders en dan dochters van één of twee immigrantenouders. Dit geldt echter enkel voor de laagopgeleide immigranten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de zonen van een gemengd huwelijk ambitieuzer zijn over het type werk dat zij aannemen en minder snel lage loonjobs zullen aanvaarden.

Er werd in deze studie rekening gehouden met de tweedegeneratie-immigranten,

waarvan verwacht werd dat zij een lagere werkloosheid zouden kennen dan de eerste generatie. Echter, de resultaten wijzen uit dat de macro-kenmerken van herkomst- en migratieland geen andere effecten hebben op de tweede generatie dan op de eerste generatie. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de effecten van de herkomstlanden via het socialiseringsproces binnen immigrantenfamilies worden overgedragen op de tweede generatie. Ook de markt van goedkope vliegtuigreizen en het gebruik van massamedia kunnen ertoe leiden dat de invloed van het herkomstland groot blijft, ook bij de tweede generatie. Ten slotte is hier ook de feitelijke discriminatie op de Europese arbeidsmarkt een mogelijke verklaring voor het feit dat ook de tweedegeneratie-immigranten niet beter scoren op de arbeidsmarkt.

De persistentie van de invloed van het land van herkomst is een belangrijke vaststelling, die beleidsmatige implicaties kan hebben voor het immigratiebeleid in Europa in het algemeen. De verschillende Europese landen hebben verschillende immigrantenpopulaties met verschillende processen van assimilatie en integratie, onder andere naargelang het herkomstland (naast de individuele kenmerken en kenmerken in het migratieland). Een uniform assimilatiebeleid is dus niet aan te bevelen.

Taal

**Tubergen en Kalmijn, 2005*

http://www.frankvantubergen.nl/home/index.php/component/publications/frankvantubergen.nl/home/index.php?option=com_publications&view=new_themes&f=/upload/TubergenFAvan-Destination-2005.pdf

Taalvaardigheid in de taal van het bestemmingsland wordt gezien als een vorm van 'menselijk kapitaal' dat een positieve invloed heeft op het inkomen van immigranten en op hun opportuniteiten op de arbeidsmarkt. Daarnaast wordt taalvaardigheid geassocieerd met betere interetnische relaties.

Vanuit micro-perspectief, dit is het individuele niveau, zijn belangrijke factoren onder andere: de leeftijd waarop de migratie plaatsvond, de verblijfsduur, en het onderwijsniveau. Ook het migratiemotief, de burgerlijke staat en gender hebben een invloed.

Op macroniveau werd in deze studie enkel de *gesproken taalvaardigheid* onderzocht. Voor de gesproken taalvaardigheid toont de studie aan dat er een effect is van het herkomstland, van het bestemmingsland, en van het verband tussen beide landen.

In landen met een links georiënteerd beleid, is de taalvaardigheid van immigranten minder goed. Mogelijks is de verklaring hiervoor dat het politieke klimaat toleranter is ten aanzien van immigranten, waardoor er minder druk is om de taal van het gastland te leren. In landen met een dergelijk beleid wordt ook vaak een *meertalige* integratie gestimuleerd, waarbij de taal van het thuisland belangrijk blijft. Dit leidt evenwel tot minder blootstelling aan de taal van het gastland.

Vooroordelen ten aanzien van immigranten leiden tot een slechtere taalbeheersing. Immers, door negatieve gevoelens ten aanzien van immigranten is er minder sociale interactie, en dus minder blootstelling aan de taal van het gastland.

Wat het herkomstland betreft, is de taalvaardigheid beter bij immigranten uit landen met een geglobaliseerde economie. Deze immigranten werden voor hun vertrek reeds vaker blootgesteld aan de taal van het bestemmingsland via de media, professionele relaties of taalonderwijs op school.

Ook de politieke situatie van het herkomstland is van invloed: politieke immigranten spreken de taal van het gastland minder goed, zowel door de algemene minder voordelige cognitieve selectie bij politieke vluchtelingen, maar tevens door de hogere vormen van stress die ze ervaren.

Wat het verband tussen het bestemmingsland en het herkomstland betreft, werd bevestigd in deze studie dat het moeilijker is om een taal te leren die taalkundig ver verwijderd is van de taal van het herkomstland.

Ook werd vastgesteld dat de grootte van de groep immigranten van een bepaalde origine een negatieve invloed heeft op de taalvaardigheid in de taal van het gastland, door het grote gebruik van de moedertaal in etnische enclaves en de beperktere blootstelling aan de taal van het gastland.

Discriminatie

*André, Dronkers en Fleischmann, 2009

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/M&M2009.pdf>

Discriminatie van immigranten wordt gezien als een belangrijke verklaring voor de aanhoudende sociaaleconomische, culturele en politieke achterstand van immigranten. Hoeveel discriminatie ervaren de immigranten? Deze studie beperkt zich tot de ervaren *subjectieve groepsdiscriminatie*, niet de ervaren *persoonlijke discriminatie*.

Is er een verschil in ervaren discriminatie tussen EU-landen? Komen die verschillen tussen EU-lidstaten door de verschillen in herkomstlanden van immigranten? Welke rol spelen de immigratiegeschiedenis, religieuze verschillen, economische belangen en de openheid van het beleid ten aanzien van immigranten?

Er werd in deze studie gebruik gemaakt van de intergroepcontacttheorie (Allport 1954, Pettigrew 1998)¹ langs vier dimensies: immigratie, religie, economie, beleid en politiek.

De studie bevestigt dat de verschillen in ervaren subjectieve groepsdiscriminatie in Europese landen verklaard kunnen worden door de microkenmerken van deze immigranten enerzijds en de macrokenmerken van hun landen van herkomst en bestemming anderzijds.

Het belangrijkste nieuwe inzicht in deze studie is dat de variatie in subjectieve groepsdiscriminatie vooral op het niveau van het herkomstland te vinden is. De vier vermelde dimensies blijken van belang en moeten steeds samen in overweging worden genomen bij beleidsstudies.

De immigrantenkenmerken en de economische kenmerken blijken meer te verklaren dan de religieuze kenmerken, die weer meer verklaren dan kenmerken van het beleid en de politiek van het gastland.

Een aantal bevindingen verdienen extra aandacht:

1. De hoger opgeleiden ervaren meer subjectieve groepsdiscriminatie. Dit kan verklaard worden door het feit dat de opleiding van immigranten een lager rendement heeft op de Europese arbeidsmarkten dan dat van autochtonen in Europa (dit bleek uit eerder onderzoek). Dit rendementsverschil tussen immigranten en autochtonen is groter bij hoger opgeleiden, waardoor zij meer discriminatie kunnen ervaren.
2. De migratiegeschiedenis telt mee: immigranten die burgers zijn van het bestemmingsland, die de meerderheidstaal spreken thuis en die getrouwd zijn met een autochtoon, ervaren minder subjectieve groepsdiscriminatie.
3. Immigrant uit armere herkomstlanden ervaren meer subjectieve groepsdiscriminatie.
4. Een aantal veronderstellingen die voortvloeien uit de intergroepcontacttheorie,

¹ Deze theorie vertrekt van de veronderstelling dat interpersoonlijk contact – weliswaar onder de juiste omstandigheden en voorwaarden – één van de beste manieren is om vooroordelen te verminderen tussen de leden van meerderheids- en minderheidsgroepen in de samenleving. Door te communiceren met anderen kan men beter begrijpen hoe zij denken en leven. Dit zou leiden tot minder discriminatie, minder vooroordelen, en minder typische conflicten tussen groepen.

werden niet bevestigd. Gelijkwaardiger contact van immigranten met de autochtone bevolking kan juist leiden tot meer persoonlijk ervaren of waargenomen discriminatie, omdat het nauwere contact met de autochtone bevolking de gevoeligheid voor en de waarneembaarheid van discriminatie vergroot. Een andere factor die kan meespelen is de versterking van de etnische identiteit bij immigranten, hetgeen ook leidt tot een grotere ervaren groepsdiscriminatie. Bij veelvuldigere contacten tussen immigranten en autochtonen kunnen er bovendien sterkere concurrentieverhoudingen ontstaan. Naarmate een immigrant de bestemmingssamenleving beter leert kennen, kan het bewustzijn over de discriminatie ook groter worden. De intergroepcontacttheorie kan dus niet als enige theorie gehanteerd worden bij de analyse van ervaren subjectieve groepsdiscriminatie. Een betere integratie van immigranten kan leiden tot zowel meer als minder waargenomen discriminatie. Dit stemt overeen met psychologisch onderzoek waarin werd vastgesteld dat het over het algemeen niet de objectief meest benadeelde leden van een groep zijn die reageren op discriminatie, maar de meest bevoorrechte leden daarvan.

5. Immigranten van de tweede generatie rapporteren niet minder subjectieve groepsdiscriminatie dan de eerste generatie.
6. Bijna alle aanhangers van andere religies dan de Latijns-christelijke godsdiensten rapporteren meer subjectieve groepsdiscriminatie, op aanhangers van hindoeïsme en boeddhisme na. Die verhoogde kans op subjectieve groepsdiscriminatie neemt echter af wanneer rekening wordt gehouden met economische en migratiekenmerken. Toch blijven religieuze effecten op de ervaren groepsdiscriminatie bestaan, wat wijst op integratieproblemen van niet-christelijke immigranten in Europese samenlevingen. Het wijst er tevens op dat voor die groep immigranten religie geen maatschappelijk irrelevant privé-kenmerk is (geworden). Het gaat niet alleen om aanhangers van de islam, maar ook om aanhangers van het joodse geloof, de oosters-orthodoxe kerk en andere niet-christelijke godsdiensten.
7. Het integratiebeleid van het bestemmingsland *kan* een significant effect hebben op de ervaring van groepsdiscriminatie, maar daarbij gaat het vooral om *concrete* maatregelen, zoals het recht op permanent verblijf en de mogelijkheid tot gezinshereniging, en niet om symbolische wetgeving zoals het antidiscriminatiebeleid of het recht op politieke partijparticipatie. Een ruimere toegang tot de arbeidsmarkt hangt zelfs samen met een hoger niveau van gerapporteerde ervaren groepsdiscriminatie. Zoals eerder besproken, leidt dit ruimhartige beleid tot een scherpere concurrentie tussen buitenstaanders en *insiders*, waardoor de autochtonen de immigranten meer gaan discrimineren.

8. Een soepel ontslagbeleid hangt samen met een grotere mate van ervaren subjectieve discriminatie. Nochtans heeft eerder onderzoek uitgewezen dat een soepeler ontslagbeleid in het bestemmingsland leidt tot betere arbeidsmarktkansen van de immigranten in dat land (Kogan, 2007). Een mogelijke verklaring kan zijn dat een soepeler ontslagbeleid de concurrentie tussen gevestigden en buitenstaanders verscherpt, immigranten meer arbeidsmarktkansen biedt en zo ook leidt tot meer subjectieve groepsdiscriminatie.

Het is opvallend in deze studie dat meer contact tussen immigranten en autochtonen, een ruimhartiger beleid ten aanzien van immigranten of het wachten op de hoger opgeleide tweede of derde generatie immigranten niet automatisch leidt tot minder ervaren groepsdiscriminatie. Ook laat de studie zien dat ook de goed geïntegreerde immigranten in Europa subjectieve groepsdiscriminatie waarnemen. Dit maakt het waarschijnlijker dat *feitelijke discriminatie* een belangrijk deel van de verklaring is voor de aanhoudende sociaaleconomische, culturele en politieke achterstand van bepaalde groepen immigranten in Europa.

Stemmen

*André, *Dronkers en Need*, 2014

http://www.finnresearch.fi/2_Andre_et_al_2014.pdf

Electorale participatie van immigranten is een belangrijk onderwerp in Europa. Immigrantengroepen stemmen in het algemeen minder dan autochtonen. Dit kan wijzen op een gebrek aan politieke integratie. Het gebrek aan politieke participatie kan resulteren in een proportioneel lagere vertegenwoordiging in het parlement, wat invloed kan hebben op de democratische legitimiteit van de Europese parlementaire regimes.

Deze studie (beperkt tot de nationale verkiezingen) stelt vast dat zowel individuele kenmerken van immigranten, als het herkomstland, als het bestemmingsland van belang zijn. Het herkomstland is echter belangrijker dan het bestemmingsland. Zo wordt er meer gestemd door immigranten uit herkomstlanden met meer politieke en sociaaleconomische mogelijkheden en uit herkomstlanden met een sterkere economie.

Immigranten uit bepaalde herkomstlanden socialiseren hun kinderen (de tweede generatie) met de politieke gewoontes die zij uit hun herkomstland hebben meegenomen. Bepaalde vaardigheden en kennis betreffende electorale participatie kunnen daardoor ontbreken.

Om meer immigranten te doen stemmen, moet de politieke en sociaaleconomische integratie van immigranten verhogen, en dit kan deels bereikt worden via onderwijs.

Burgerschap

**Dronkers en Vink, 2012*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/EUP2012.pdf>

De verwerving van staatsburgerschap wordt gezien als een cruciale stap in het integratieproces van immigranten in het migratieland. Zeker in de EU, waar staatsburgerschap het recht op 'vrij verkeer van de persoon' tot gevolg heeft.

Deze studie toont aan dat het beleid omtrent de verwerving van staatsburgerschap wel degelijk een verschil maakt. Immigranten, in het bijzonder eerstegeneratie-immigranten met meer dan 5 maar minder dan 20 jaar verblijf in het gastland, zullen vaker staatsburgerschap verworven hebben in een land met een beleid dat een relatief gemakkelijke toegang tot staatsburgerschap faciliteert. Deze conclusie is echter *niet* geldig voor tweedegeneratie-immigranten. Ook lijkt een beleid dat dubbel staatsburgerschap faciliteert geen positief effect te hebben.

Culturele en sociaaleconomische omstandigheden in de herkomstlanden zijn belangrijk: immigranten uit arme of politiek onstabiele herkomstlanden verwerven vaker staatsburgerschap in het gastland.

De tweedegeneratie-immigranten uit islamitische landen blijken minder vaak staatsburgerschap in het gastland te verwerven dan vergelijkbare niet-islamitische immigranten (incl. Joden, Hindoes en Boeddhisten).

Het herkomstland blijkt veel belangrijker te zijn dan het bestemmingsland. Het is wel zo dat het bestemmingsland belangrijk is wat betreft de formele, wettelijke voorwaarden tot verwerving van het staatsburgerschap: er is een grote verscheidenheid aan regels per EU-lidstaat, waardoor het gastland een bepalende invloed heeft.

Individuele factoren blijken echter het belangrijkste, zoals het hebben van een ouder in het gastland, het bereikt hebben van de pensioengerechtigde leeftijd, het spreken van de taal van het gastland in de thuisomgeving. Onderwijsniveau en werkgelegenheid blijken van geen invloed.

Men moet hier wel rekening houden met het feit dat het vrij verkeer van personen in de EU toelaat dat men zonder het staatsburgerschap van het gastland, maar met het staatsburgerschap van een ander EU-land, toch een 'Europees staatsburgerschap' heeft.

**Vink, Prokic-Breuer en Dronkers, 2013*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/IM2013.pdf>

In Europa zijn er grote verschillen per land: in Zweden en Nederland bijvoorbeeld zijn 80 procent van de immigranten na minstens tien jaar verblijf in het gastland genaturaliseerd, maar slechts 35 procent in bijvoorbeeld Duitsland en Zwitserland. De vraag rijst of een dergelijk verschil te verklaren valt door de samenstelling van de immigrantenpopulatie in een gastland of door de wetgeving en de institutionele structuur van het gastland en het herkomstland.

Naturalisatie van immigranten in Europa wordt niet alleen bepaald door het herkomstland en individuele kenmerken van immigranten, maar ook door de mogelijkheden die wettelijk worden voorzien door het bestemmingsland en door de afspraken die het bestemmingsland heeft met het herkomstland met betrekking tot naturalisatie.

Deze studie wijst uit dat een toegankelijk naturalisatiebeleid een significante impact heeft op immigranten uit minder ontwikkelde herkomstlanden, doch weinig impact heeft op immigranten uit hoogontwikkelde herkomstlanden. Dit kan verklaard worden vanuit de potentiële 'pay-off' voor immigranten uit lage inkomenslanden. Immers, de verblijfsstatus in het gastland geeft een grotere kans op zekerheid en op een beter leven voor de immigranten uit de minder ontwikkelde herkomstlanden.

Ook sociaaleconomische kenmerken zoals menselijk kapitaal en arbeidsstatus spelen een belangrijke rol in het opnemen van het burgerschap van het gastland, maar dit geldt eveneens enkel voor de immigranten uit de minder ontwikkelde herkomstlanden.

Bij immigranten uit hoogontwikkelde herkomstlanden blijkt de verblijfsduur (tien jaar) in het gastland bepalend.

De naturalisatiewetten in het bestemmingsland zijn dus enkel van invloed voor de immigranten uit de minder ontwikkelde herkomstlanden.

Onderwijsprestaties

De slechte onderwijsprestaties zijn een groeiende zorg voor beleidsmakers omwille van twee redenen. Ten eerste worden goede onderwijsprestaties als voorwaarde gezien voor een succesvolle integratie in de samenleving, en dus ook de beste strategie om sociale uitsluiting en discriminatie van minderheidsgroepen te bestrijden. Ten tweede verwachten Westerse landen door de steeds verdere economische globalisering een steeds sterkere concurrentie van snelgroeiende economieën zoals India en China. Het 'menselijk kapitaal' verhogen wordt gezien als de beste manier om economische welvaart te blijven verzekeren².

Studies hebben aangetoond dat slechte onderwijsprestaties deels kunnen verklaard worden door de lagere sociaaleconomische status van immigranten, waarbij de sociaaleconomische status wordt gedefinieerd als het lagere opleidingsniveau van de ouders van immigrantenleerlingen (zie verder bij Stelling 2). Andere elementen werden evenwel ook onderzocht, zoals het integratiebeleid en het immigratiebeleid, types onderwijssystemen, de politieke stabiliteit van het land van herkomst, de religie in het land van herkomst, en genderverschillen.

**Levels, Dronkers en Kraaykamp, 2008*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/ASR2008.pdf>

Voor deze studie werden de PISA-gegevens over wiskundige vaardigheden van 2003 gebruikt.

Zowel de effecten van het integratiebeleid als van het antidiscriminatiebeleid op de arbeidsmarkt werden in acht genomen om de effecten te meten van het beleid op de schoolprestaties van kinderen uit immigratielanden.

² Dronkers, Van der Velden en Dunne, 2001

Uit de studie werd verwacht dat een links georiënteerd beleid dat de nadruk legt op anti-discriminatoire maatregelen een grotere impact zou hebben, maar dit blijkt niet zo te zijn. Een restrictief immigratiebeleid blijkt wél een positieve invloed te hebben op de schoolprestaties van kinderen, omdat de selectie van de ouders groter is. Een goed onderwijsniveau en een goede werksituatie van de ouders heeft immers een impact op de schoolresultaten van hun kinderen.

Kinderen uit politiek stabiele herkomstlanden presteren beter. Immigranten uit politiek instabiele herkomstlanden presteren slechter, maar zij willen nu net een nieuw leven opbouwen in het gastland, en dus voor hen is het belangrijk dat het beleid inzet op extra ondersteunende maatregelen.

Immigrantenkinderen met een hoger sociaaleconomisch kapitaal dan de autochtone bevolking ervaren minder vooroordelen van de autochtonen.

Voor kinderen uit politiek instabiele herkomstlanden, kinderen uit kleinere immigrantengemeenschappen, en kinderen uit gemeenschappen met een lage sociaaleconomische status, is extra beleidsmatige hulp en ondersteuning aangewezen, aangezien deze drie categorieën minder goed presteren.

**Dronkers, Levels en Heus, 2013*

<http://www.largescaleassessmentsineducation.com/content/2/1/3>

Deze studie toont het belang aan van het type onderwijsstelsel. Naast individuele kenmerken (de belangrijkste verklaringsfactor voor onderwijsprestaties in het algemeen) is het type onderwijsstelsel het belangrijkste bij het verklaren van de effecten van het herkomstland op onderwijsprestaties van immigrantenleerlingen.

Er werd in deze studie rekening gehouden met drie aspecten van onderwijssystemen:

1. de differentiatiegraad: het aantal verschillende 'schooltypen' (in België de 'richtingen': technisch, beroeps of algemeen secundair onderwijs/BSO TSO ASO) binnen het secundair onderwijs of ook genoemd het aantal '*track levels*' (or: '*track-within-school levels*') binnen een (midden-) school. Bijvoorbeeld '*academic stream*' en '*vocational stream*' in de Verenigde Staten;

2. de standaardiseringsgraad: het bestaan van nationale, gestandaardiseerde examens aan het einde van de lagere en middelbare school;
3. de beschikbaarheid van middelen: middelen voor het lesgeven en voor het leren.

Er zijn drie types onderwijssystemen:

1. '*highly stratified systems*' of systemen met sterke stratificatie: dit zijn onderwijssystemen met een hiërarchie van meerdere schooltypen in het secundair onderwijs, bijvoorbeeld in Duitsland en Nederland;
2. '*moderately differentiated systems*' of systemen met beperkte differentiatie: dit zijn onderwijssystemen met een hiërarchie van enkele schooltypen in het secundair onderwijs, bijvoorbeeld in België;
3. '*comprehensive systems*' of comprehensieve systemen: dit zijn onderwijssystemen zonder hiërarchie van schooltypen in het secundair onderwijs ('middenschool'), bijvoorbeeld in Scandinavië en de Verenigde Staten.

Uit de studie, waarin gewerkt werd met de PISA-data van 2006, blijkt dat de kenmerken van de onderwijssystemen van herkomst- en bestemmingsland een invloed uitoefenen op de onderwijsprestaties van migrantenkinderen, los van de economische en politieke voorspoed in de landen van herkomst, los van de algemene gemiddelde onderwijsprestaties van de autochtonen in het bestemmingsland, en los van het BNP van het bestemmingsland.

De lengte van de leerplicht in het herkomstland heeft een positieve invloed op de onderwijsprestaties, in het bijzonder voor immigranten die reeds schoolliepen in hun herkomstland.

In het gastland heeft een hoge leerling-leerkracht ratio in de lagere school een positieve invloed op de wetenschappelijke onderwijsprestaties van de leerlingen.

Immigrantenkinderen met laagopgeleide ouders hebben baat bij een bepaald type onderwijsstelsel. Meer bepaald presteren zij beter in de '*highly stratified systems*' en '*moderately differentiated systems*' dan in '*comprehensive systems*'. De wetenschappelijke

onderwijsprestaties van immigrantenkinderen met hoger opgeleide ouders zijn daarentegen minder goed in de sterk gestratificeerde systemen.

*Dronkers en Heus, 2013

http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_13_12.pdf

Voor het verschil in onderwijsprestaties in deze studie werd een verklaring gezocht in twee soorten beleid: het immigratiebeleid (op het moment van de 'inflow' van migranten) en het integratiebeleid (na de immigratie).

De traditionele immigrant-ontvangende landen zoals Australië en Nieuw-Zeeland, hebben een selectief immigratiebeleid en daarover heeft eerder onderzoek reeds aangetoond dat immigrantenkinderen het beter doen op scholen in gastlanden met een 'puntensysteem', dan immigrantenkinderen in andere immigratielanden.

Echter, onze studie toont aan dat de betere onderwijsprestaties niet gecorreleerd zijn aan het selectieve immigratieproces, maar eerder aan een meer positieve houding en perceptie in het gastland van autochtonen ten aanzien van immigranten. Deze positieve houding kan te maken hebben met het feit dat het gastland beter inspeelt op de specifieke onderwijsbehoeften van de immigrantenleerlingen, of omdat de integratiepolitiek veel inclusiever is dan die in Europese landen. Verder onderzoek moet echter uitwijzen of deze resultaten ook gelden voor immigranten van minder welvarende afkomst. Immers, de meeste immigranten in de traditionele immigrant-ontvangende landen zijn eerder van welvarende afkomst.

Net zoals voor de arbeidsmarkt werd voor onderwijsprestaties vastgesteld dat het integratiebeleid (arbeidsmarkttoegang, stemrecht, mogelijkheden tot langdurig verblijf) geen invloed heeft op de onderwijsprestaties van immigrantenkinderen.

Wél werd een invloed vastgesteld van de religie in het herkomstland: immigrantenkinderen uit niet-religieuze landen (China, Rusland) en landen met Oosterse religies (India, Vietnam) scoren het best op wetenschappelijke vaardigheden. Deze vaststelling is in strijd met de 'social distance theory' die ervan uitgaat dat culturele, sociaaleconomische of fysieke afstand tussen herkomstland en gastland leidt tot gevoelens van discriminatie en onbegrip, en bijgevolg tot slechtere onderwijsprestaties.

Kinderen van een goede sociale afkomst uit islamitische landen blijken in dit onderzoek slechter te presteren dan vergelijkbare immigrantenkinderen van een goede afkomst uit katholieke, protestantse of oosters-orthodoxe herkomstlanden. Een verklaring kan hier opnieuw zijn: de negatieve perceptie van moslims of de negatieve selectiviteit van gastarbeiders (zie hoger), of ook bepaalde waarden uit de islam (genderongelijkheid, eer, autoritarisme), die niet compatibel zijn met een aantal voorwaarden voor onderwijssucces in de Westerse samenleving.

**Dronkers, Van der Velden en Dunne, 2012*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/EERJ2012.pdf>

Dit onderzoek toont aan dat 'track level' (*track-within-school level*) en 'school composition' moeten in acht genomen worden bij onderzoek naar de studieresultaten van studenten. Vanuit beleidsperspectief is de belangrijkste vaststelling dat er geen 'goede' of 'slechte' onderwijssystemen zijn, maar dat deze systemen wel een verschillende invloed hebben op verschillende groepen immigranten. Sommige migranten presteren beter in comprehensieve systemen, andere presteren beter in systemen met een zekere stratificatie.

**Dronkers en Kornder, 2015*

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/compare2014.pdf>

Deze studie toont aan dat vrouwelijke migrantenleerlingen betere resultaten behalen voor leesvaardigheid en voor wiskundige vaardigheden dan vergelijkbare mannelijke immigrantenleerlingen, en dat dit genderverschil groter is onder immigrantenleerlingen dan onder vergelijkbare autochtone leerlingen (PISA-gegevens 2009).

De sociaaleconomische achtergrond van de ouders heeft een gelijk effect op mannelijke en vrouwelijke migrantenleerlingen.

Mannelijke migrantenleerlingen zijn meer gebaat bij de kwaliteit van het onderwijsstelsel van het gastland dan de vrouwelijke migrantenleerlingen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat mannelijke migrantenleerlingen meer structuur nodig hebben in hun socialisatieproces dan de vrouwelijke migrantenleerlingen en dat de eersten dus meer positieve effecten ondervinden van het onderwijsstelsel.

Indien goede onderwijsprestaties bij immigrantenleerlingen een voorwaarde zijn voor een succesvolle integratie in het gastland, zou het kunnen dat meisjes deze voorwaarde beter vervullen dan hun broers.

2. Het percentage migrantenleerlingen is een onbelangrijk schoolkenmerk; belangrijk zijn de schoolkenmerken 'opleidingsniveau van de ouders' en 'etnische homogeniteit van de school'

<http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/articles/TORB2010.pdf>

Inleiding

In het artikel "Positieve maar ook negatieve effecten van etnische diversiteit in scholen op onderwijsprestaties? Een empirische toets met internationale PISA-data", wordt het effect op taalvaardigheid vastgesteld van twee kenmerken van schoolpopulaties: samenstelling en diversiteit, zowel wat de etnische als de sociaal-culturele dimensie betreft.

Dat gebeurde met de cross-nationale PISA-data van 2006, voor zowel 15-jarige autochtone leerlingen als leerlingen met een migratieachtergrond.

De conclusies van dit onderzoek zijn dat een grotere etnische diversiteit van scholen in het voortgezet onderwijs (het Belgisch middelbaar onderwijs) de onderwijsprestaties belemmert van zowel leerlingen met een migratieachtergrond als van autochtone leerlingen, maar dat het negatieve effect kleiner is in onderwijsstelsels met weinig differentiatie, en dat het effect het grootst is in onderwijsstelsels met sterke differentiatie.

Het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders van leerlingen op een school is daarentegen van groot belang voor de onderwijsprestaties van leerlingen, en dit verschilt nauwelijks tussen onderwijsstelsels.

Een hoger percentage leerlingen met een migratieachtergrond op een school vermindert de onderwijsprestaties, maar als deze leerlingen dezelfde herkomstregio hebben (islamitische landen, niet-islamitische Aziatische landen) bevordert het juist de onderwijsprestaties.

Leerlingen afkomstig uit islamitische landen hebben een substantiële achterstand in taalscores ten aanzien vergelijkbare migrantenleerlingen afkomstig uit andere herkomstlanden, en die achterstand kan niet door de sociaaleconomische individuele achtergrond, de schoolkenmerken of de onderwijsstelselkenmerken verklaard worden.

Het onderzoek

De *sociaal-culturele samenstelling van een school* is in alle OESO-landen het meest invloedrijke schoolkenmerk, belangrijker dan een tekort aan gekwalificeerde leerkrachten of de klassengrootte (Scheerens & Bosker, 1997). De sociaal-culturele samenstelling van een schoolpopulatie is in dit onderzoek gedefinieerd als het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders van de leerlingen in een school³. Hoe hoger het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders, hoe beter de leerlingen op die school presteren in vergelijking met hetzelfde type leerlingen op een school met een lager gemiddeld opleidingsniveau van de ouders.

Sinds het Coleman-rapport (1966) behoort dit tot één van de onomstreden inzichten van de onderwijswetenschappen⁴.

Wel moet hierbij opgemerkt worden dat het effect van de sociaal-culturele samenstelling van een school kleiner is dan het effect van het opleidingsniveau van de ouder van een individuele leerling op diens schoolprestaties. Het is met andere woorden voor de individuele leerling belangrijker dat zijn of haar ouders hooggeschoold zijn dan dat de ouders van zijn of haar medeleerlingen hooggeschoold zijn.

Naast de sociaal-culturele samenstelling van een school werd in de studie ook rekening gehouden met de *etnische* samenstelling van een school, of: het land van herkomst van de leerlingen of hun ouders.

Bij de **diversiteit van een school** gaat het om de variëteit aan leerlingen van een school. De *sociaal-culturele diversiteit* van een school is groot als er onder de ouders van de leerlingen van een school zowel veel laag- als veel hooggeschoolde ouders voorkomen. Een school met alleen hoog- of laaggeschoolde ouders is een school met een zeer lage diversiteit. Ook de *etnische diversiteit* wordt in deze studie in acht genomen.

Hoewel diversiteit en samenstelling vaak verhaspeld worden (in de media, in het beleid, in het alledaags gesprek) is een helder onderscheid tussen samenstelling en diversiteit noodzakelijk omdat het om inhoudelijk verschillende concepten gaat, zélf s wanneer zij in een concrete situatie sterk samenhangen.

3 Het opleidingsniveau van ouders is alvast voor Europa de beste maat van de sociaaleconomische samenstelling en diversiteit van scholen, beter dan het inkomen of het beroep van ouders. Het opleidingsniveau van de ouders werd in deze studie gebruikt zowel om de sociaal-culturele samenstelling als diversiteit te meten.

4 Coleman-rapport: het gemiddeld opleidingsniveau van de ouders is belangrijker dan speciale educatieve programma's, dan de integratiegraad, dan de 'kleur' van de school, dan verschillen in curricula en faciliteiten in de school.

Mechanismen die een positief of een negatief effect van diversiteit kunnen veroorzaken

Een grotere diversiteit van schoolpopulaties betekent dat op diverse scholen meer leerlingen zitten die sterker verschillen in hun capaciteiten en mogelijkheden. Daarom zouden de volgende mechanismen een **positief effect van diversiteit** op individuele schoolprestaties kunnen veroorzaken: 1. In meer diverse scholen zijn ook goede leerlingen aanwezig die de zwakkere medeleerlingen vooruit kunnen helpen, hetzij door concrete hulp, hetzij door hun voorbeeld; 2. Zwakkere leerlingen hebben in meer diverse scholen een grotere kans op een meer uitdagend curriculumaanbod, omdat de leerkracht die stof aan de betere leerlingen onderwijst; 3. Sterkere leerlingen in meer diverse scholen leren zelf ook beter, doordat zij de leerstof uitleggen aan zwakkere leerlingen; 4. De grotere diversiteit aan leerlingen maakt het onderwijs geven in meer diverse scholen aantrekkelijk, waardoor het beter mogelijk is goede leerkrachten te werven of te behouden (zie eerder onderzoek van Westerbeek (1999) en Driessen (2007)).

Indien deze mechanismen krachtig genoeg zijn, is de bevordering van etnische en sociaal-culturele diversiteit een beleidsmiddel voor het verhogen van de kwaliteit van scholen (Kossen & de Vries, 2010).

De mechanismen die een **negatief effect van diversiteit** zouden kunnen veroorzaken zijn: 1. Een meer homogene leerlingenpopulatie vergroot de mogelijkheid dat leerkrachten zich specialiseren in het lesgeven aan hun specifieke leerlingen. Hierdoor kan de schooleffectiviteit toenemen; 2. Bij een meer homogene populatie moet minder tijd worden besteed aan het overbruggen van de etnische en sociaal-culturele verschillen tussen leerlingen. Hierdoor is er meer tijd beschikbaar om les te geven en om te leren, en is de schooleffectiviteit hoger; 3. Bij meer homogene scholen zou het onderlinge vertrouwen van leerlingen, ouders en leerkrachten groter zijn, waardoor de betrokkenheid van leerlingen, ouders en leerkrachten en dus de effectiviteit van die scholen groter is; 4. In meer homogene scholen zou het niveau van discriminatie van minderheidsgroepen lager zijn, waardoor minder leerlingen geremd worden in hun ontwikkeling.

Mechanismen die het effect van samenstelling van schoolpopulatie kunnen veroorzaken

De sociaal-culturele samenstelling van leerlingenpopulaties hebben via vijf mechanismen invloed op onderwijsprestaties: 1. het curriculumniveau waarop leerkrachten in een school met een bepaalde leerlingenpopulatie les kunnen geven; 2 het niveau waarmee een leerling de eigen prestaties beoordeelt, rekening houdende met het niveau van de

medeleerlingen; 3. de hoeveelheid reële onderwijstijd voor de leerkrachten en de reële leertijd van de leerlingen, die verminderd wordt door het verlies van tijd die men moet besteden aan andere zaken dan lesgeven of aan de herhaling van niet-begrepen stof als gevolg van de samenstelling van de leerlingenpopulatie; 4. de totale hoeveelheid financiële, culturele en sociale hulpbronnen die de ouders van leerlingen uit de specifieke populaties bijeen kunnen brengen om het leerproces zo goed mogelijk te laten verlopen; 5. de uiteenlopende gemiddelde kwaliteit van de leerkrachten op scholen (voor een uitgebreidere discussie van deze mechanismen zie Dronkers (2007)).

In deze studie werd enkel de totale som van de positieve en negatieve mechanismen van diversiteit en samenstelling gemeten.

Onderwijsstelsels en de diversiteit van schoolpopulaties

De mate van differentiatie van het voortgezet onderwijs kan van invloed zijn op de effecten van diversiteit en samenstelling van schoolpopulaties, want naarmate een onderwijsstelsel meer gedifferentieerd is, neemt de kans toe dat de verschillen tussen scholen groter zijn en dus schoolpopulaties meer verschillen. Niet-rekening te houden met het onderwijsstelsel waarbinnen scholen opereren, leidt daarom tot misspecificatie van effecten van schoolpopulaties (Dunne, 2010). Bovendien suggereren zowel Heus & Dronkers (2010) als Fossati (2010) dat differentiatie van onderwijsstelsels bij leerlingen met een migratieachtergrond een ander effect heeft dan bij autochtone leerlingen. Ook zijn immigranten afkomstig uit verschillende herkomstlanden niet gelijkelijk over de bestemmingslanden, en dus over onderwijsstelsels, verdeeld.

PISA

Voor deze studie werden de PISA-data van 2006 gebruikt. Sinds 2000 wordt deze test om de drie jaar afgenomen bij 15-jarige leerlingen woonachtig in een groot aantal OESO-lidstaten. Het doel van de test is het in kaart brengen van de wiskundige, natuurkundige en leesvaardigheden aan het einde van de periode van verplicht onderwijs (dit is de leeftijd van 15 of 16 jaar in de meeste Westerse landen). In deze studie werden enkel de gegevens met betrekking tot leesvaardigheid gebruikt. Het gaat om 8.281 immigrantenleerlingen afkomstig uit 35 verschillende herkomstlanden en woonachtig in 15 Westerse landen van bestemming, en 60.502 autochtonen in deze 15 Westerse landen.

Onderzoeksresultaten

1. Een grotere *etnische diversiteit* van scholen heeft een stevig negatief gevolg voor de leerprestaties van zowel leerlingen met een migratieachtergrond als van autochtone leerlingen. Voor beide groepen is het negatief effect even groot, maar leerlingen met een migratieachtergrond zitten gemiddeld op scholen die een vier maal zo hoge etnische diversiteit hebben dan de scholen waar autochtone leerlingen hun schooltijd doorbrengen. De effecten van etnische diversiteit zijn in alle onderwijsstelsels negatief, maar het negatieve effect is kleiner in onderwijsstelsels met weinig differentiatie, terwijl het effect het sterkst is in onderwijsstelsels met sterke differentiatie.
2. Een grotere *sociaal-culturele diversiteit* van scholen heeft geen significant positief of negatief effect op de leerprestaties van zowel leerlingen met een migratieachtergrond als van autochtone leerlingen. Diversiteit in het ouderlijk opleidingsniveau heeft in sterk gedifferentieerde onderwijsstelsels wel een positief effect, terwijl deze diversiteit een negatief effect heeft in weinig gedifferentieerde onderwijsstelsels.
3. Een hoger *percentage leerlingen afkomstig uit islamitische landen* op een school verlaagt de leerprestaties van de andere leerlingen met een migratieachtergrond, maar niet die van autochtone leerlingen, en evenmin die van leerlingen afkomstig uit islamitische landen.
4. Een hoger *percentage leerlingen afkomstig uit niet-islamitische Aziatische landen* op een school verhoogt de leerprestaties van autochtone leerlingen en die van de leerlingen afkomstig uit niet-islamitische Aziatische landen. Dit positieve effect geldt niet voor leerlingen met een andere migratieachtergrond.
5. De *taalvaardigheidsscore van autochtone leerlingen* wordt negatief beïnvloed door het percentage leerlingen afkomstig uit Westerse OESO-landen maar niet significant door de percentages leerlingen afkomstig uit Oost-Europa of uit islamitische landen. De taalvaardigheidsscore van autochtone leerlingen wordt positief beïnvloed door het percentage leerlingen afkomstig uit niet-islamitische Aziatische landen.
6. Het *gemiddelde opleidingsniveau van de ouders van de leerlingen* op een school heeft een groot effect op de taalvaardigheid, zowel bij immigrantenleerlingen als bij autochtone leerlingen.
7. Er blijft een *substantiële achterstand in taalscores bestaan bij leerlingen afkomstig uit islamitische landen*, die niet met de standaard sociaaleconomische individuele achtergrond, de schoolkenmerken of de onderwijsstelselkenmerken verklaard kunnen worden.

Conclusies, aanbevelingen, vragen

Diversiteit in het onderwijs is een veel te groot containerbegrip om zinvol gebruikt te worden. Een duidelijk conceptueel en beleidsmatig onderscheid tussen diversiteit en samenstelling van scholen is noodzakelijk. Ook moeten etnische en sociaal-culturele diversiteit en samenstelling conceptueel en beleidsmatig als twee verschillende dimensies onderscheiden worden. Het huidige onderzoek en beleid ten aanzien van diversiteit en samenstelling van scholen voldoet niet aan deze conceptuele en beleidsmatige helderheid.

Etnische diversiteit van scholen heeft een negatief effect op onderwijsprestaties, maar een sociaal-culturele diversiteit van scholen heeft dat niet. Waarom niet? Is etnische diversiteit moeilijker te overbruggen dan sociaal-culturele diversiteit? Vereist etnische diversiteit meer en "kostbaarder" sociaal kapitaal (meer "bridging" dan "bonding") dan sociaal-culturele diversiteit (minder "bridging" dan "bonding")? Vereist een grotere etnische diversiteit in scholen daarom meer tijd om de verschillen te overbruggen, waardoor in etnisch diverse scholen de hoeveelheid onderwijs- en leertijd kleiner is? Is daarom in sociaal-cultureel diverse scholen minder tijd nodig om de verschillen te overbruggen, zodat de hoeveelheid onderwijs- en leertijd niet kleiner is in deze scholen?

Leerlingen uit niet-islamitisch Azië hebben een voorsprong in het leveren van onderwijsprestaties, ook in vergelijking met autochtone leerlingen. De standaardverklaringen voor deze voorsprong - harder werken ten behoeve van onderwijs; autoritair onderwijsstelsel; de "ideale immigrant"- houdens empirisch niet stand (zie Dronkers & Heus (2010b)).

Leerlingen afkomstig uit islamitische landen hebben een substantiële achterstand in taalscores ten aanzien van andere migrantenleerlingen afkomstig uit andere herkomstlanden, die niet met de sociaaleconomische individuele achtergrond, de schoolkenmerken of de onderwijs- stelselkenmerken verklaard kan worden.

Meerdere andere verklaringen zijn hier mogelijk. Een discriminerende houding ten opzichte van kinderen van immigranten afkomstig uit islamitische landen; negatieve selectiviteit van gastarbeider-programma's, waarbij de meeste gastarbeiders in Europa uit islamitische landen kwamen; waarden en normen van de huidige islam die minder geschikt zijn voor succes in moderne samenlevingen (eer, ongelijke geslachtsrollen).

André, Dronkers en Fleischmann (2009) laten met data uit het ESS (*European Social Survey*) zien dat de mate van subjectieve discriminatiegevoelens bij immigranten in de EU niet groter is dan bij orthodox-Griekse of Joodse gelovigen. Dronkers en Heus (2010a) laten zien dat de negatieve selectiviteit van immigranten uit Turkije niet groter is dan die uit niet-islamitische

gastarbeider-landen (Joegoslavië; Italië; Portugal). Dronkers en Fleischmann (2010) laten zien met dezelfde ESS-data dat tweede generatie mannelijke aanhangers van de islam in Europa een lager onderwijsniveau halen dan vergelijkbare migranten die andere religies aanhangen. Ook laten zij zien dat de islamitische godsdienst van de individuele immigrant leidt tot een lager onderwijsniveau, en niet de herkomst uit een land met een islamitische meerderheid.

Er is onvoldoende empirische steun voor een afgedwongen vergroting van diversiteit van scholen in het voortgezet onderwijs: het zal de schoolprestaties niet verhogen, vooral niet in sterk gedifferentieerde onderwijsstelsels. Het spreiden van leerlingen met hoger opgeleide ouders over alle scholen is op zijn best een zero-sum game, behalve in sterk gedifferentieerde onderwijsstelsels. "Bussing" van etnische minderheden over scholen zoals men in de USA via wetgeving heeft toegepast⁵, is dus contraproductief in een weinig gedifferentieerd onderwijsstelsel zoals het Amerikaanse. Maar "bussing" van leerlingen van hoog- en laaggeschoolde ouders, die tot een zelfde onderwijstype zijn toegelaten, kan in sterk gedifferentieerde onderwijsstelsels als in Duitsland en Nederland wel effectief zijn.

Etnisch homogene scholen kunnen onderwijsachterstanden bij immigrantenleerlingen uit bepaalde herkomstlanden beter verkleinen dan etnisch diverse scholen. De etnische homogeniteit van bijvoorbeeld hindoescholen of islamitische scholen is dus geen valide argument om hen op te heffen met het oog op de verbetering van de schoolprestaties van hun leerlingen (Driessen & Merry, 2010; Driessen, 2008).

Leerlingen afkomstig uit islamitische landen hebben substantieel lagere onderwijsprestaties, die niet met de sociaaleconomische individuele achtergrond, de schoolkenmerken of de onderwijsstelselkenmerken verklaard kunnen worden. Het hameren op de sociaaleconomische achtergrond of de kenmerken van scholen of onderwijsstelsels (bijvoorbeeld door de stichting "Nederland bekennt Kleur") als verklaring van deze lagere onderwijsprestaties is dus geen bijdrage aan het verbeteren van de situatie voor deze leerlingen.

De gevaren van perverse effecten van goedbedoelde veranderingen in onderwijsstelsels zijn daarom groot. Anderzijds is het onjuist te ontkennen dat onderwijsstelsels geen gevolgen hebben voor de hoogte van de onderwijsprestaties en voor de onderwijsongelijkheid. Wel moet bedacht worden dat het erop lijkt dat onderwijsstelsels verschillende uitwerkingen hebben op het niveau van de onderwijsprestaties en de onderwijsongelijkheid bij autochtonen en bij immigrantenleerlingen.

⁵ "Bussing" or "Busing": het transport van leerlingen per bus van de ene naar de andere stadswijk, met als doel de creatie van etnisch gedifferentieerde klassen.

Ondanks deze onderzoeksresultaten kan men uiteraard nog steeds een voorstander zijn van de vergroting van etnische en sociaal-culturele diversiteit op scholen. Alleen kunnen betere onderwijsprestaties niet meer als argument gebruikt worden om deze opinie kracht bij te zetten. Wel kan men van mening zijn dat etnisch en sociaal-cultureel meer diverse scholen de sociale afstand tussen etnische groepen verkleint en wederzijdse discriminatie vermindert, in overeenstemming met de intergroepcontacttheorie.

De **intergroepcontacttheorie** werd voor het eerst opgesteld door Allport (1954) en later uitgebreid door onder andere Pettigrew (1998). De intergroepcontacttheorie stelt dat interpersoonlijk contact tussen leden van de meerderheidsgroep en de minderheidsgroep goed is voor het tegengaan van negatieve opvattingen over de andere groep, maar dan moet dat interpersoonlijk contact aan bepaalde voorwaarden voldoen. Het contact tussen groepen leidt tot de meest positieve resultaten als aan vijf voorwaarden is voldaan: een gelijke status tussen de groepen, gemeenschappelijke doelstellingen, samenwerking tussen groepen, ondersteuning door wetten en gebruiken, en de mogelijkheden tot het ontstaan van vriendschap. Vele studies ondersteunen deze voorspelling (zie Pettigrew (1998)), maar vaak wordt niet aan alle voorwaarden voldaan. Dan wordt het positief effect van interpersoonlijk contact minder zeker en kan geforceerd intergroepcontact zelfs tot een vergroting van de sociale afstand tussen etnische groepen leiden en de wederzijdse discriminatie vergroten.

Houtte en Stevens (2009) stelden vast voor Vlaanderen dat autochtone leerlingen in scholen met een groter aandeel leerlingen met een migratieachtergrond een groter aantal vrienden met een migratieachtergrond hebben. Maar dit effect vonden Houtte en Stevens niet voor leerlingen met een migratieachtergrond: de etnische samenstelling en diversiteit van schoolpopulaties beïnvloedt niet hun aantal autochtone vrienden. Ook vonden zij geen relatie tussen de etnische samenstelling en diversiteit van de Vlaamse scholen en het gevoel van leerlingen op school thuis te zijn.

Maar zelfs als het beleid van vergroting van de etnische diversiteit van scholen de sociale afstand tussen etnische groepen verkleint, is dat niet automatisch een reden om dat beleid door te zetten. Er moet namelijk dan een politieke keuze gemaakt worden, en wel de volgende: "Wat is belangrijker voor onze samenleving, een kleinere sociale afstand tussen etnische groepen of betere onderwijsprestaties van immigrantenleerlingen?". Dat is een politieke vraag, die niet met wetenschappelijk onderzoek beslecht kan worden, omdat het antwoord afhangt van de normen en waarden van de kiezende burgers. Maar bij de beantwoording moeten die burgers wel weten dat etnische diversiteit zowel goede als negatieve effecten hebben. Bij de keuze voor betere onderwijsprestaties moet de kiezende burger ook bedenken dat dan de 'reëel bestaande' discriminatie van goed opgeleide immigranten op de Europese arbeidsmarkten (Heath & Cheung, 2007; Fleischmann & Dronkers, 2008) ook aangepakt moet worden. Want het onderwijs kan niet de problemen van samenlevingen verhelpen, maar op zijn best alleen de voorwaarden creëren voor de verkleining van die problemen.

BIBLIOGRAFIE

De artikelen van Jaap Dronkers en van Frank van Tubergen zijn raadpleegbaar in Pdf formaat op hun website resp. <http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/>; <http://www.frankvantubergen.nl/home/index.php/component/publications/>.

Allport, G. (1954) "The nature of prejudice", Reading (Mass.), Addison-Wesley.

André, S., J. Dronkers & F. Fleischmann (2009) "Verschillen in groepsdiscriminatie, zoals waargenomen door immigranten uit verschillende herkomstlanden in veertien lidstaten van de Europese Unie", *Mens en Maatschappij* 84: 448-482.

André, S., J. Dronkers & A. Need (2014) "To vote or not to vote? A macro perspective. Electoral participation by immigrants from different countries of origin in 24 European countries of destination", *Research on Finnish Society* 7: 7-20.

Coleman, J.S., Campbell, E.Q., Hobson, C.J., McPartland, J, Mood, A., Weinfield, F.D. & York, R.D. (1966) "Equality for educational opportunity", Washington D.C., U.S. Government Printing Office.

De Heus, M. & J. Dronkers (2010, update 2012) "The educational performance of children of immigrants in OECD countries. The influence of educational systems and other societal features of both countries of destination and origin", Maastricht, ROA, Maastricht University. Paper for the conference on Inequality Measurement and the Progress of Society, 22-23 April, Malta, online: www.eui.eu/Personal/Dronkers/English/Heus1.pdf.

Driessen, G. (2008) "De verwachtingen waargemaakt? Twee decennia islamitische basisscholen.", *Mens en Maatschappij*, 83, 168-189.

Driessen, G. (2007) "'Peer group' effecten op onderwijsprestaties. Een internationaal review van effecten, verklaringen en theoretische en methodologische aspecten", Nijmegen, ITS.

Driessen, G. (1997) "Indicatoren van etniciteit in relatie tot predictoren van taalvaardigheden in het basisonderwijs", *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen*, 56(1), 89-103.

Driessen, G. & M. Merry (2010) "Hindoescholen in Nederland. Een alternatieve route naar integratie?", *Migrantenstudies*, 26, 21-40.

Driessen, G. & M. Merry (2006) "Islamic Schools in the Netherlands: Expansion or Marginalization?", *Interchange*, 37 (3), 201-223.

Dronkers, J. (2011) "Islamitische scholen. Een pleidooi voor precisie.", *Socialisme en democratie*, 68 (4), 51-56.

Dronkers, J. (2010) "Positieve maar ook negatieve effecten van etnische diversiteit in scholen op onderwijsprestaties? Een empirische toets met internationale PISA-data.", *Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid*, 6, 483-499.

Dronkers, J., (2007) "Ruggengraat van ongelijkheid. Beperkingen en mogelijkheden om ongelijke onderwijskansen te veranderen." Amsterdam: Mets & Schilt / Wiardi Beckman Stichting.

Dronkers, J. & M. De Heus (2010a) "Negative selectivity of Europe's guest-workers immigration? The educational achievement of children of immigrants compared with the educational achievement of native children in their origin countries", in De Corte, E. en Fenstad, J. (eds.), *From Information to Knowledge; from Knowledge to Wisdom: Challenges and Changes facing Higher Education in the Digital Age*, London, Portland Press.

Dronkers, J. & M. De Heus (2010b) "The higher educational achievement of Chinese pupils, inside and outside of Asia: the higher transparency of Chinese numbers or a higher value of learning within Chinese culture?", *Asian Journal of Educational Research and Synergy*, 2.

Dronkers, J. & F. Fleischmann (2010) "The Educational Attainment of Second Generation Immigrants from Different Countries of Origin in the EU-Member-States.", *Quality and Inequality of Education. Cross-national Perspectives*, edited by J. Dronkers. Dordrecht/ Heidelberg/ London/ New York: Springer, 163-204.

Dronkers, J. & M. de Heus (2013) "Immigrant Children's Academic Performance: the Influence of origin, destination and community", *PISA, Power, and Policy: the emergence of global educational governance*, edited by H.-D. Meyer & A. Benevot. Oxford: Symposium Books, 247-265.

Dronkers, J. & N. Kornder (2015) "Can gender differences in educational performance of 15-year-old migrant pupils be explained by societal gender equality in origin and destination countries?", *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 45 (4), 610-634.

Dronkers, J. & N. Kornder (2014) "Do migrant girls perform better than migrant boys? Deviant gender differences between the reading scores of 15-year-old children of migrants compared to native pupils.", *Educational Research and Evaluation: An international Journal on Theory and Practice*, 20 (1), 44-66.

Dronkers, J., M. Levels & M. de Heus (2013) "Migrant pupils' scientific performance: the influence of educational system features of origin and destination countries", *Large-scale Assessments in Education*, 1, 10.

Dronkers, J., R. van der Velden & A. Dunne (2012) "Why are Migrant Students Better Off in Certain Types of Educational Systems or Schools than in Others?", *European Educational Research Journal*, 11(1), 11-44.

Dronkers, J. & M. Vink (2012) "Explaining access to citizenship in Europe: How citizenship policies affect naturalisation rates", *European Union Politics*, 13, 390-412.

Dunne, A. (2010) "Dividing Lines: Examining the Relative Importance of between-and within-School Differentiation during lower Secondary Education", Ph.D. European University Institute, Florence.

Fleischmann, F. & J. Dronkers (2010) "Unemployment among immigrants in European labour markets: an analysis of origin and destination effects." *Work, Employment & Society*, 24, 337-354.

Fleischmann, F. & J. Dronkers (2008) "De sociaaleconomische integratie van immigranten in de EU. Een analyse van de effecten van bestemmings- en herkomstlanden op de eerste en tweede generatie", *Sociologie*, 4, 2-37.

Fossati, F. (2010) "The effect of integration on Migrant's School-Performance. A Multilevel Estimate", CIS Working Paper 57, Institute of Political Science, University of Zurich, online: www.cis.ethz.ch/publications/publications/2010_WP57_Fossati.pdf.

Heath, A.F. & S.Y. Cheung (2007), "Unequal Chances. Ethnic Minorities in Western Labour Markets", Oxford, Oxford University Press.

Heus, M. de, & J. Dronkers (2010), "De onderwijsprestaties van immigrantkinderen in 16 OECD-landen. De invloed van onderwijsstelsels en overige samenlevingskenmerken van zowel herkomst- als bestemmingslanden." , *Tijdschrift voor Sociologie*, 31, 260-294.

Kossen, J. en De Vries, M. (2010) "Gaan we zwarte en witte scholen opheffen of niet?", De Volkskrant, (13 februari) 8.

Levels, M, J. Dronkers & G. Kraaykamp, 2008. "Immigrant Children's Educational Achievement in Western Countries: Origin, Destination, and Community Effects on Mathematical Performance.", *American Sociological Review*, 73, 835-853.

Merry, M.S. & G. Driessen (2014) "On the right track? Islamic schools in the Netherlands after an era of turmoil. Race, Ethnicity and Education", DOI, 10.1080/13613324.2014.985586.

Pettigrew, T.F. (1998) "Intergroup Contact Theory", *Annual Review of Psychology*, 49, 5-29.

Scheerens, J. & R. Bosker (1997) "The foundations of Educational Effectiveness", Kidlington/New York/Tokyo, Pergamon.

Van Houtte, M. & P.A.J. Stevens (2009) "School Ethnic Composition and Students' Integration Outside and Inside schools in Belgium", *Sociology of Education*, 82, 217-239.

Van Tubergen, F. & M. Kalmijn (2005) "Destination-Language Proficiency in Cross-National Perspective: A Study of Immigrant Groups in Nine Western Countries.", *American Journal of Sociology*, 110, 1412-57.

Van Tubergen, F., I. Maas & H. Flap (2004) "The Economic Incorporation of Immigrants in 18 Western Societies: Origin, Destination, and Community Effects.", *American Sociological Review*, 69, 701-24.

Vink, M.P., T. Prokic-Breuer & J. Dronkers, 2013. "Immigrant Naturalization in the Context of Institutional Diversity: Policy Matters, but to Whom?", *International Migration*, 51(3), 1-20.

Westerbeek, K. (1999) "The colours of my classroom. A study into the effects of the ethnic composition of classrooms on the achievement of pupils from different ethnic backgrounds", Ph.D. European University Institute, Florence.